

Çocukluk Dönemi Liderliğini Anlamak: Gelişimsel Gruplararası Kuramdan Çıkarımlar

Understanding Childhood Leadership: Insights from Developmental Intergroup Theory

ÖZET

Bu inceleme çalışması, Gelişimsel Gruplararası Kuram (GGK) çerçevesinde çocuklarda liderlik gelişiminin incelenmesini araştırmaktadır. GGK, sosyal kategorizasyonun bilişsel gelişim ve sosyal deneyimlerle şekillendiğini ve çocukların gruplararası tutumlarını etkilediğini öne sürer. GGK, sosyal kimlikler, grup üyeliği ve psikolojik, algısal belirginlik kavramlarının çocukluk döneminde liderliğin, liderlik niteliklerinin ve davranışlarının ortaya çıkışını nasıl etkilediğine dair içgörüler sunmaktadır. Bu makale, çocukların gözlemlenebilir ipuçlarına dayalı olarak liderleri nasıl ayırt ettiğini, liderler ve takipçiler için nasıl bilişsel kategoriler oluşturduğunu ve liderlik rolüyle ilişkili kalıpyargıları nasıl geliştirdiğini tartışmaktadır. Yine, gruplararası perspektiften bakıldığında liderliğin, benzersiz yönleri, grup üyeleri arasındaki güç farklılıkları, sosyal hiyerarşiler ve eşitsizlikleri sürdürme veya bunlara meydan okuma potansiyeli de tartışılmaktadır. Liderliğe ilişkin gelişimsel gruplararası bakış açılarını iletirmek için bu çalışma, kültürel bağlamları, boylamsal tasarımları, kesişimselliği, pratik uygulamaları ve metodolojik çeşitliliği dikkate almayı önermektedir. GGK'nin liderlikle ilgili görgül bulgularla bütünleştirilmesi, çocukların nasıl lider olduğunu ve liderlik tarzlarının nasıl şekillendiğini anlamamızı derinleştirebilir. Kamta dayalı müdahaleler ve eğitim programları aracılığıyla çocuklarda etkili ve kapsayıcı liderlik becerilerinin geliştirilmesi, onların refahını ve gelecekteki başarılarını teşvik etmenin bir yolu olarak vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik Gelişimi, Gelişimsel Gruplararası Kuram, Sosyal Kimlik, Gruplararası Tutumlar, Çocukluk, Sosyal Kategorizasyon.

ABSTRACT

This review paper explores the application of Developmental Intergroup Theory (DIT) to the study of leadership development in children. DIT posits that social categorization is actively constructed through cognitive development and social experiences, shaping children's intergroup attitudes and behaviors. By examining leadership through the lens of DIT, the insights into how social identity, group membership, and psychological, perceptual salience influence the emergence of leadership qualities and behaviors in childhood could be gained. The paper discusses how children distinguish leaders based on observable cues, form cognitive categories for leaders and followers, and develop stereotypes associated with these roles. The unique aspects of leadership from an intergroup perspective are highlighted, including power differentials, social hierarchies, and the potential to perpetuate or challenge inequalities. To advance developmental intergroup perspectives on leadership, the paper suggests considering cultural contexts, longitudinal designs, intersectionality, practical applications, and methodological diversity. Integrating DIT with empirical findings on leadership can deepen our understanding of how children become leaders and how their leadership styles are shaped. Cultivating effective and inclusive leadership skills in children through evidence-based interventions and educational programs is emphasized as a means to promote their well-being and future success.

Keywords: Leadership Development, Developmental Intergroup Theory, Social Identity, Intergroup Attitudes, Childhood, Social Categorization.

GİRİŞ

Liderlik gelişiminin başlangıcı, bireylerin sosyal etkileşimlere girdiği ve bilişsel, sosyal ve duygusal yetkinlikleri geliştirdiği çocukluk dönemine dayanır. Çocukluktaki liderlik gelişiminin incelenmesi, liderlik davranışlarının ortaya çıkışı ve bunların yetişkinlik üzerindeki etkileri hakkında bilgi sağlar (Murphy ve Johnson, 2011). Bu davranışlar, kişiler arası uyum ve grup refahı açısından da önemlidir. Ayrıca, liderliği psikososyal gelişim aşamaları merceğinden değerlendirmek, bu bağlamda gruplararası tutumların ve liderliğin ortaya çıkışını anlamak için gereklidir.

Ömer Külhancı¹
Serap Akfırat²

How to Cite This Article

Külhancı, Ö. & Akfırat, S. (2024).
“Çocukluk Dönemi Liderliğini Anlamak: Gelişimsel Gruplararası Kuramdan Çıkarımlar”
International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:6; pp:944-956.
DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.12592637>

Arrival: 23 April 2024
Published: 29 June 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu makale, ilk yazarın doktora tez çalışmalarının bir ürünüdür.

¹ Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3193-6605

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4989-2399

Çocuklar genellikle, çevrelerini anlamanın bir yolu olarak, göze çarpan ve ayırt edici nitelikte özelliklere dayalı olarak bireyleri farklı gruplar halinde kategorize etme eğilimi gösterirler (Bigler ve Liben, 2006a; Liben, 2014). Bu kategorizasyon potansiyel olarak kalıpyargıların ve önyargıların oluşmasına yol açabilir. Çocukların farklı gruplar hakkında tutum gelişimine ilişkin araştırmalar, çocukların çeşitli sosyal gruplara (Killen ve Verkuyten, 2017; Nesdale, 2017), cinsiyete (Liben, 2014), etnik kökene ve ulusal kimliğe (Barrett vd., 2010; Barrett ve Davis, 2012; Raabe ve Beelmann, 2011), sosyal dışlanmaya (Killen vd., 2016; Mulvey vd., 2014; Smetana, 2006; Smetana vd., 2018), önyargıya (Allport, 1954; Bigler vd., 2001; Brown, 2017) dair ortak bulgular ve çeşitli kuramlar bu tutum ve davranışların şekillenmesinde sosyal muhakeme, ahlaki yargı ve grup kimliğinin önemini vurgulamaktadır (Abrams vd., 2009b; Killen ve Rutland, 2011; Rutland vd., 2010). Bu sosyal kategorilere odaklanan gelişimsel gruplararası yaklaşımlar, çocukların ve ergenlerin sosyal kimlikler ve gruplararası dinamikler hakkında nasıl bir anlayış geliştirdiklerini aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Liderlik gelişimi çalışmaları uzun zamandır psikoloji, yönetim ve eğitim de dahil olmak üzere çeşitli akademik disiplinlerin odak noktası olmuştur. Liderliği anlamaya yönelik geleneksel yaklaşımlar ağırlıklı olarak bireysel özellikler, davranışlar ve durumsal faktörler üzerinde durmaktadır (Hogg, 2023; Hogg vd., 2012). Ancak bu yaklaşımlar sıklıkla sosyal kimlik, grup dinamikleri ve bilişsel gelişim arasındaki karmaşık etkileşimi göz ardı etmektedir (Liu vd., 2020). Son yıllarda, liderliği gruplararası ilişkiler ve sosyal kimlik süreçleri merceğinden anlamının önemi giderek daha fazla kabul görmektedir (Hogg vd., 2004, 2017). Bu boşluğu gidermek için, liderlik gelişimini Liben ve Bigler tarafından önerilen ve çocukların gruplararası tutum ve davranışları nasıl geliştirdiklerini açıklamak için bilişsel, sosyal ve gelişimsel perspektifleri bütünleştiren kapsamlı bir çerçeve olan Gelişimsel Gruplararası Kuram (GGK, Bigler ve Liben, 2006) merceğinden incelemeye dair motivasyonları desteklemek ve sonuç olarak liderlik kavramı ve çocuklukta liderlik süreçlerine dair kanıtlar sunmak amaçlanmıştır. Bu yaklaşım, liderlik gelişimini sosyal kimlik ve grup süreçleri bağlamında anlamaya odaklanır.

Çocukluk Dönemi Liderlik Gelişimi: Bilişsel, Sosyal ve Gruplararası Süreçlerin Etkileşimi

GGK, sosyal kategorizasyon sürecinin bilişsel gelişim ve sosyal deneyimlerin bileşimiyle aktif bir şekilde inşa edildiğini öne sürmektedir. Bu kuram, bilişsel olgunlaşmanın çocukların sosyal kategorileri tanımalarını ve anlamalarını sağlamadaki rolünü ve bunun sonucunda da farklı gruplara yönelik tutum ve davranışlarını etkilediğini vurgulamaktadır (Bigler ve Liben, 2006b; Liben vd., 2002). Ayrıca GGK, ebeveynler, öğretmenler ve akranlar gibi sosyalleşme araçlarının gruplararası ilişkilerle ilgili toplumsal normların aktarılması ve pekiştirilmesindeki önemini altını çizmektedir (Bigler vd., 1997; Hailey ve Fazio-Brunson, 2020a, 2020b). Liderlik gelişimini GGK merceğinden inceleyerek, araştırmacılar sosyal kimlik ve grup üyeliğinin liderlik nitelikleri ve davranışlarının ortaya çıkışını nasıl etkilediğine dair daha derin bir anlayış kazanabilirler.

Liderlik literatüründen elde edilen temel çıkarımlardan biri, liderliğin sadece bireysel bir özellik olmadığını, sosyal bağlamlar ve grup dinamikleri içinde yer aldığı kabul edilmesidir (Murphy ve Johnson, 2011). Bu bakış açısı, GGK'nin sosyal kategorizasyon ve sosyalleşme süreçlerinin bireysel davranış ve tutumları şekillendirmedeki rolüne yaptığı vurgu ile uyumludur. Bu bilişsel gelişime, liderlik davranışlarını daha da şekillendiren sosyal normlar ve beklentiler konusunda artan bir farkındalık eşlik eder. Araştırmacılar, GGK'i liderlik gelişimi çalışmalarına uygulayarak, liderlerin ortaya çıkmasını teşvik eden ya da engelleyen belirli bilişsel ve sosyal faktörleri tanımlayabilirler.

Bilişsel Gelişim Yaklaşımı (Piaget, 1932), Sosyal Kimlik Kuramı (Tajfel, 1974), Sosyal Kategorizasyon Kuramı (Billig ve Tajfel, 1973; Turner vd., 1979) ve Minimal Grup Paradigması'nın (Tajfel vd., 1971) temelleri üzerine inşa edilen GGK, çocuklarda gruplararası tutumların ve önyargıların gelişimini anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca GGK, farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda liderlik gelişimindeki değişkenliği anlamak için bir çerçeve sağlayabilir. Bilişsel gelişim, sosyal deneyimler ve kişilik özelliklerindeki bireysel farklılıklar farklı liderlik gelişimlerine yol açabilir (Reitan ve Stenberg, 2019). Bu farklılıklar, farklı toplumlarda liderlik becerilerini geliştirmeyi amaçlayan hedefe yönelik müdahaleler geliştirmek için çok önemlidir. GGK, liderlik gelişimine katkıda bulunan bilişsel ve sosyal faktörleri tanımlayarak (Bigler ve Patterson, 2017), kapsayıcı ve etkili liderler yetiştirmek isteyen eğitimciler, politika yapımcılar ve uygulayıcılar için değerli bilgiler içermektedir.

Bu makale, GGK'nin liderlik gelişimine dair mevcut anlayışımızı zenginleştirme potansiyelini incelemektedir. Özellikle GGK'nin bilişsel gelişim, sosyal kategorizasyon ve sosyalleşme süreçlerine odaklanması, liderliğin ortaya çıkışı ve etkili hale gelme sürecine dair önemli içgörüler sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, GGK'nin sunduğu bu içgörülerden yola çıkarak, liderlik gelişimi konusundaki mevcut literatüre katkıda bulunmak ve GGK'nin farklı sosyal bağlamlarda kapsayıcı ve etkili liderliği teşvik etmek için nasıl bir çerçeve oluşturabileceğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda GGK yaklaşımı ile çocukluk dönemi liderlik gelişimine dair görgül bulgular değerlendirilmiştir.

Liderlik Davranışlarının Kökenleri: Sosyal Kategorizasyon ve Grup Dinamiklerinin Rolü

GGK, çocukların gruplararası ilişkilerini ve tutumlarını şekillendiren bilişsel süreçlere odaklanmaktadır (Bigler ve Liben, 2006b). GGK, çocukların sosyal dünya hakkındaki bilgileri işleme ve bunları çevrelerini anlamlandırmak için kullanma eğiliminde olduklarını varsayar ve gruplararası tutumların psikolojik olarak farklılaşan semboller ve ifadeler bağlamında daha belirgin hale geldiğini öne sürer.

GGK'ye göre, psikolojik belirginlik, çocukların çevrelerindeki uyaranları nasıl algıladıklarını etkiler (Bigler ve Liben, 2007). Çoklu kategorizasyon becerilerinin gelişimi, sosyal dünyadaki olguların nasıl anlam kazandığını anlamada göz önünde bulundurulmalıdır. Bebekler, yaşamlarının ilk yıllarında bile sosyal grupları tanıma ve bu gruplarla özdeşleşme eğilimi gösterirler. Araştırmalar, bebeklerin ırk, cinsiyet ve dil gibi gruplararası ayırt edici özellikleri fark edebildiğini ve bu gruplara yönelik tercihler geliştirebildiğini göstermektedir (Jin ve Baillargeon, 2017). Bu eğilimler algılanan benzerliğe dayanmaktadır; dikkat süresi çalışmaları bebeklerin kendilerine benzeyen ve benzer ilgi alanları gösteren bireylere daha çok odaklandıklarını göstermektedir (bkz., Liberman vd., 2017; Ramsey vd., 2004). Bu bulgular, sosyal dünyayı anlama ve sosyal kimlik gelişim sürecinin erken yaşlarda başladığını göstermektedir.

Özellikle bebeklikte ve erken çocuklukta toplumsal cinsiyet (Quinn vd., 2002), yaş (Damon vd., 2016), ırk (Quinn vd., 2016), çekicilik (Slater vd., 1998) ve kendilerine benzeyenlere olan eğilim, özellikle ana dil farkındalığı (Kinzler vd., 2007; Mahajan ve Wynn, 2012; Pun vd., 2018) kalıpyarguların oluşmasında öne çıkan görsel belirginlik özelliklerindedir. Çocuklar, 3-7 yaş aralığında, hem cinsiyetleri hem de toplumsal statülerinin görece nerede olduğuna dair inançlar geliştirmektedirler (Baron ve Dunham, 2015; Chalik ve Rhodes, 2020; Mandalaywala vd., 2020; Peretz-Lange vd., 2022). Ancak çocuklar, ergenlik öncesinde bile GGK önermeleriyle uyumlu olarak, sosyal statü, ekonomik durum ve kişisel değerler gibi psikolojik faktörleri ayırt ederek farklı gruplararası karşılaştırmalar yapabilmektedirler (Ackerman ve Elenbaas, 2024). Bu durum, çocukların liderlik kavramını da erken yaşlardan itibaren sosyal bağlamlar içerisinde anlamlandırmaya başladıklarını dair işaretler göstermektedir. Örneğin, bu yaş grubundaki hem kız çocukları hem de erkek çocukları, daha çok erkekleri lider rollerinde ve gruplararası süreçlerde söz sahibi olarak nitelendirmektedirler (Mandalaywala, 2020). Bu durum, çocukların liderlik kavramını erken yaşlardan itibaren sosyal bağlamlar içinde anlamaya başladıklarına işaret etmektedir.

Minimal Grup Paradigması (MGP, Tajfel vd., 1971) çocukların gruplararası süreçlerine ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır. Bu paradigma, rastgele ve anlamsız ölçütlere göre oluşturulan gruplarda bile grup içi kayırmacılığın ve grup dışı ayrımcılığın ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Bu deneysel yaklaşım, çocukların sosyal kategoriler oluşturma ve bu kategorilere dayalı tutumlar geliştirme süreçlerini anlamak için de kullanılmıştır. MGP'nin çocuklar üzerindeki etkileri incelendiğinde, çocukların rastgele oluşturulan gruplara kolayca uyum sağladıkları ve bu durumun, çocukların gruplararası tutumlarını biçimlendirdiği ve etkilediği görülmüştür (Dunham vd., 2008, 2011; Dunham ve Emory, 2014).

Bunun yanı sıra, çocuklar dört yaş civarında zihin kuramı becerileri geliştikçe, sosyal kategorizasyonları aşinalık temelli olmaktan kimlik temelli aidiyete dönüşmektedir (Bigler vd., 1997). Zihin kuramı becerileri (Wimmer, 1983), başkalarının zihinsel durumlarını (inançlarını, niyetlerini, arzularını vb.) anlamayı içerir ve bu beceriler, çocukların grup dinamiklerini anlamalarında ve grup içi yanlılık geliştirmelerinde önemli bir rol oynar (Killen vd., 2011; Killen ve Rutland, 2011; McGuire vd., 2019). Bu aidiyet duygusu, grup dinamiklerini etkilemektedir, sonuç olarak çocuklar rastgele çok önemsiz kriterlere göre oluşturulan, bir geçmişi, geleceği ve anlamı olmayan gruplara bile kolayca uyum sağlayabilmekte, bu da onların tercihlerini, güvenlerini, paylaşımlarını ve diğerlerine ilişkin değerlendirmelerini etkileyebilmektedir (Killen vd., 2011; McLoughlin ve Over, 2017). Bu paradigma, rastgele grup atamalarının bile iç-grup kayırmacılığına ve dış-grup önyargılarına yol açabileceğini göstermektedir (Sudo ve Farrar, 2020; Yu vd., 2016). Bu süreçleri anlamak, olumlu gruplararası ilişkileri teşvik etmek ve sosyal kimlikleri geliştikçe çocuklarda oluşan önyargıları azaltmak için çok önemlidir.

Minimal Grup Paradigmasını kullanan çalışmalar, bebeklikten başlayarak gruplararası süreçlerin sosyal bağlamdan giderek daha kapsamlı bir şekilde okunabildiğini gözlemlemiştir (örn. bkz. Abrams ve Rutland, 2008; Abrams, 1985; Abrams vd., 2003, 2007, 2009a; Spielman, 2000). Çocuklar rastgele önemsiz gruplara ayrıldıklarında bile, paradigmanın önermeleriyle uyumlu gruplararası tutumlar geliştirmişlerdir. Çocuklar, zihin kuramı becerilerinin görülmeye başladığı ilk andan itibaren yarışma ve işbirliği bağlamlarında gruplararası tutumlar sergiledikleri gözlenmiştir (Tsoi vd., 2021). MGP çalışmaları, çocukların salt bir gruba atanmalarının bile gruplararası tutumlar geliştirmelerine yol açtığını göstermiştir. Bu bulgular, çocukların zihin kuramı becerilerinin gelişmeye başladığı erken yaşlardan itibaren "biz" ve "onlar" ayrımını yapabildiğini ve buna bağlı olarak grup içi yanlılığı ve gruplararası ayrımcılığı sergileyebildiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, salt bir gruba ait olma bilgisinin bile

çocuklarda grup içi yanlılığa ve gruplararası ayrımcılığa yol açabileceğini göstermektedir. Bu çalışmalar, çocukların grup dinamiklerine ilişkin anlayışlarını nasıl geliştirdikleri ve bu anlayışın tutum oluşumlarını ve davranışlarını nasıl etkilediği konusunda değerli bilgiler sunmaktadır.

Sosyal kategorizasyon, çocukların çevrelerindeki dünyayı anlamlandırmalarında ve sosyal ilişkileri yapılandırmalarında kritik bir rol oynar (Bigler ve Liben, 2007). GGK'ye göre, çocuklar erken yaşlardan itibaren sosyal kategorileri ve gruplararası dinamikleri algılamaya başlarlar (Bigler ve Liben, 2006). Bu nedenle, sosyal kategorizasyon süreçleri, çocukların liderlik gibi toplumsal olguları nasıl anlamlandırdıklarını anlamak açısından önem taşır. Benzer şekilde, çocukların liderlik algılarının da erken yaşlardan itibaren şekillenmeye başladığı düşünülmektedir. Gözlemlenebilir ipuçları sayesinde çocuklar, belirli bireyleri lider olarak kategorize edebilir ve onlara karşı farklı tutumlar geliştirebilirler. Dolayısıyla sosyal kategorizasyon süreçleri, çocukların liderlik kavramını nasıl yapılandırdıklarını ve liderlik algılarının grup dinamiklerini nasıl etkilediğini anlamak için önemli bir çerçeve sunar.

GGK'ye göre psikolojik belirginlik, çocukların çevrelerindeki uyarınları kavramsallaştırmalarında önemli bir rol oynar (Bigler ve Liben, 2006). Toplumsal açıdan önemli ve gözlemlenebilir bir olgu olan liderlik, çocuklar için erken yaşlardan itibaren algısal olarak belirgin hale gelebilir. Bu belirginlik, çocukların dış görünüş, atılganlık, özgüven ve başkalarını etkileme yeteneği gibi gözlemlenebilir ipuçlarına dayanarak liderler ve takipçiler arasında ayrım yapmalarını kolaylaştırabilir.

Okul öncesi dönemde liderlik, genellikle kendine güvenen davranışlar ve akranlarının faaliyetlerini yönlendirme becerisiyle kendini göstermektedir (Parten, 1933; Shin vd., 2004). Bu dönemde iki farklı liderlik tarzı ortaya çıkabilir: fiziksel yollarla baskınlık kuran 'zorba lider' ve ikna edici dil kullanan 'diplomat' (Parten, 1932, 1933). Bu dönemde liderlik algısının oluşumuna yaş da dahil olmak üzere çeşitli faktörler katkıda bulunur. Büyük çocukların liderlik rollerini üstlenmeleri daha yaygındır (Howes vd., 1988; Parten, 1933; Shin vd., 2004). Cinsiyet de bu dönemde önemli bir rol oynar. Erkek çocuklar daha otokratik 'diktatör' tarzlara yönelirken, kız çocuklar empatik 'idare edici' yaklaşımları tercih edebilir (Mawson, 2010, 2011). Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, çocukların liderlik algılarını etkileyebilir. Geleneksel olarak atılganlık ve baskınlık gibi erkeksi özellikler liderlikle ilişkilendirilir (bkz. Koenig vd., 2011). Ancak bu durum bağlamdan bağlama değişkenlik gösterir ve toplumsal cinsiyet rolleri geliştikçe değişebilir. Çocuklar genellikle yaşça büyük bireyleri lider, küçükleri ise takipçi olarak algılamaya eğilimindedir. Çalışmalar, karışık yaş gruplarından oluşan çocuk gruplarında yaşa dayalı liderlik asimetrisinin olduğunu göstermiştir (French vd., 1986). Büyük çocuklar, akranları arasında daha bilgili ve yetenekli olarak görülür. Bu durum, onların liderlik rollerini üstlenmelerini kolaylaştırabilir.

Bilişsel yetenekler ve gelişmiş sözel beceriler, liderlik algısı için belirgin ipuçlarıdır. Daha yüksek bilişsel ve dilsel yeterliliğe sahip çocuklar, genellikle akranları ve öğretmenler tarafından lider olarak nitelendirilmektedir (Mullarkey vd., 2005; Shin vd., 2004). Ayrıca, oyun faaliyetlerini başlatma ve organize etme becerisi gibi sosyal beceriler de liderlik algısına katkıda bulunur (Chen ve Kacerek, 2022; Liu vd., 2020). Özellikle, okul öncesi dönem çocuk liderlerinin akranları tarafından sevilme eğiliminde olması, sosyometrik pozisyonlarının liderliklerinin kabul görmesini kolaylaştırabileceğini düşündürmektedir (bkz. Cairns vd., 1995; Held vd., 2023; Scharf ve Maysseless, 2009).

Psikolojik Belirginlik ve Liderliğin Ortaya Çıkışı

GGK, çerçevesinde, çocuklar, çevrelerindeki dünyayı anlamlandırmak ve sosyal ilişkileri düzenlemek için toplumsal şemalar kullanırlar (Bigler ve Liben, 2006). Bu şemalar, belirli sosyal gruplar veya rollerle ilgili inançlar, beklentiler ve genellemelerden oluşur. Liderlik, çocuklar için erken yaşlardan itibaren bu şemalara dahil olabilecek önemli bir sosyal roldür.

Çocuklar, aile içinde ebeveynlerinin karar verme ve yönlendirme rollerini gözlemleyerek liderlikle ilgili ilk şemalarını oluşturmaya başlayabilirler (Bigler vd., 1997). Okul ortamında, öğretmenlerinin otorite figürü olarak konumunu ve sınıfı yönetme becerilerini gözlemleyerek liderlik şemalarını daha da geliştirirler. Ayrıca, çizgi filmler, filmler ve kitaplar gibi medyada kahramanların ve lider karakterlerin sergilediği davranışlar, çocukların liderlikle ilgili şemalarını zenginleştirebilir.

Bu şemalar, çocuklar liderleri ve takipçileri belirli özelliklere göre kategorize etmeye başladıkça daha da karmaşık hale gelir (Nesdale, 2017). Örneğin, çocuklar liderleri genellikle kendine güvenen, kararlı, adil ve başkalarına yardım etmeye istekli bireyler olarak algılayabilirler. Takipçileri ise daha pasif, uyumlu ve liderin talimatlarını izleyen bireyler olarak görebilirler. Bu kategoriler, çocukların liderlik rollerine ilişkin beklentilerini ve kendi liderlik potansiyellerini değerlendirmelerini etkileyebilir.

GGK'ye göre, çocukların liderlikle ilgili şemaları sadece gözlem ve deneyimle değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler ve kültürel normlarla da şekillenir (Bigler ve Liben, 2006). Örneğin, bazı kültürlerde liderlik daha çok işbirliği ve uzlaşma ile ilişkilendirilirken, diğerlerinde rekabet ve bireysel başarı vurgulanabilir. Bu kültürel farklılıklar, çocukların liderlik rollerini nasıl anladıklarını ve kendi liderlik davranışlarını nasıl geliştirdiklerini etkileyebilir.

İlkokul dönemi, çocukların liderlik eğilimlerinin toplumsal normlara ve değer verilen özelliklere uygun olarak şekillendiği ve pekiştiği kritik bir dönemdir (Nesdale, 2013). Bu dönemde, toplumun genelinde gözlemlenen cinsiyet kalıpyargıları çocukların liderlik algısını etkilemeye devam eder. Örneğin, erkek çocuklar, atılganlık ve rekabetçilik gibi geleneksel olarak "erkeksi" olarak kabul edilen özelliklerle ilişkilendirilen liderlik rollerini üstlenme eğiliminde olabilirler (Lockheed vd., 1983; Trumpy ve Elliott, 2019). Bu durum, kız çocuklarının liderlik potansiyelini sınırlayıcı bir etki yaratabilir.

Ancak, ilkokul döneminin ilerleyen yıllarında, akran grupları içindeki dinamikler değişmeye başlar. Çocuklar, sadece geleneksel liderlik özelliklerine değil, aynı zamanda örgütsel becerilere, empatiye ve başkalarına karşı duyarlılığa da değer vermeye başlarlar (H. Fukada vd., 1997; S. Fukada vd., 1994). Bu değişim, hem kız hem de erkek çocukların farklı liderlik stillerini benimsemelerine ve farklı alanlarda liderlik rolleri üstlenmelerine olanak tanır. Örneğin, bir kız çocuğu, sınıf projelerini organize etme ve yönetme becerisiyle öne çıkarken, bir erkek çocuğu, arkadaşları arasındaki anlaşmazlıkları çözme ve uzlaşma sağlama konusunda liderlik gösterebilir.

Sosyometrik statü, yani bir çocuğun akran grubu içindeki popülerlik düzeyi, liderlik gelişiminde önemli bir rol oynar. Araştırmalar, arkadaşları tarafından sevilen ve kabul gören çocukların, liderlik rolleri üstlenmeye, oyunları yönlendirmeye ve akranlarının ihtiyaçlarını dikkate almaya daha istekli olduklarını göstermektedir (Cairns vd., 1998; Fukada vd., 1997; bkz. Kitts ve Leal, 2022). Bu durum, liderliğin sadece bireysel özelliklere değil, aynı zamanda sosyal ilişkilere ve grup dinamiklerine de bağlı olduğunu gösterir. Örneğin, popüler bir çocuk, arkadaşlarının güvenini ve desteğini kazanarak liderlik pozisyonuna doğal bir şekilde yükselebilir.

Sonuç olarak, ilkokul dönemi, çocukların liderlik eğilimlerinin şekillendiği ve pekiştiği, toplumsal normlar, cinsiyet kalıpyargıları ve akran ilişkilerinin karmaşık bir etkileşim içinde olduğu bir dönemdir (Bigler ve Liben, 2006). Bu dönemde, çocukların liderlik potansiyelini desteklemek ve çeşitli liderlik stillerini teşvik etmek için, öğretmenlerin ve ebeveynlerin cinsiyet kalıpyargılarına karşı duyarlı olmaları, farklı liderlik davranışlarını takdir etmeleri ve çocukların sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaları önemlidir (Hailey ve Fazio-Brunson, 2020).

GGK, çocukların psikolojik anlamda niteliksel ayırt edici tutumlara göre toplumsal gruplar hakkında kalıpyargılar oluşturduğunu öne sürer (Bigler ve Liben, 2006). Çocuklar, liderler ve takipçiler için bilişsel kategoriler geliştirdikçe, belirli özellikleri ve karakteristikleri her gruba ilişkilendirmeye başlayabilirler. Örneğin, çocuklar liderleri kendine güvenen, iddialı ve yetkin olarak kalıplaştırırken, takipçileri pasif, itaatkâr ve daha az yetenekli olarak kalıplaştırabilirler. Bu kalıpyargılar hem grup içi hem de gruplararası ölçekte, çocukların lider veya takipçi olarak algıladıkları bireylere yönelik tutum ve davranışlarını etkileyebilir.

Kültürel faktörler de liderlik algılarını şekillendirmektedir; farklı bağlamlarda yapılan çalışmalar bu konuda farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Örneğin, Hindistan bağlamında, daha açık ten renginin liderlikle ilişkilendirilmesi sosyokültürel yanlılıkları yansıtmaktadır (Santhanagopalan vd., 2022). Buna ek olarak, liderlik bilişinin gelişimi veya sosyal kategorileri (örn. yaş, ırk, cinsiyet) (bkz. Bigler vd., 1997, 2016; Nesdale, 2017) liderlik rolleriyle ilişkilendirme becerisi, 5 yaşından itibaren, zihin kuramı becerileriyle paralel biçimde, ortaya çıkmaya başlamaktadır (Santhanagopalan vd., 2022).

Gelişimsel Gruplararası Perspektiften Liderlik Gelişimi ve Ortaya Çıkışını Özgün Kılan Nitelikler

Liderliği gruplararası bir perspektiften incelemek, çocukların sosyal dünyalarındaki güç, etki ve sosyal hiyerarşi dinamiklerine dair benzersiz içgörüler sunmaktadır. Diğer sosyal kategorilerin (örneğin ırk, cinsiyet) aksine, liderlik genellikle açık güç farklılıkları ve başkaları üzerinde etki yaratma becerisi ile ilişkilendirilmektedir (Liu vd., 2020).

Gruplararası bir perspektiften bakıldığında liderlik, bireyleri liderler ve takipçiler olarak ayıran, farklı iç gruplar ve dış gruplar yaratan belirgin bir sosyal kategori olarak anlaşılmaktadır (Nesdale, 2017). Çocukların gelişmekte olan liderlik anlayışı, otorite figürleri, sosyal hiyerarşiler ve sosyal grupları içindeki güç dağılımı ile ilgili deneyimleri tarafından şekillendirilmektedir.

Çocuklar, liderlik ve takipçilik rollerini deneyimlerken karmaşık sosyal ve duygusal zorluklarla karşılaşabilirler (Reitan ve Stenberg, 2019). Liderlik rolündeki çocuklar, bireysel istekleri ile grubun ortak hedefleri arasında denge kurma konusunda zorluk yaşayabilirler. Takipçi rolündeki çocuklar ise, kendi düşüncelerini ifade etme ve liderle

aynı fikirde olmadıklarında nasıl davranacakları konusunda ikilemler yaşayabilirler. Bu zorlukların üstesinden gelmek için, çocukların etkili iletişim, işbirliği ve çatışma çözme becerileri geliştirmeleri gerekmektedir (Abrams vd., 2003, 2007). Liderler, farklı bakış açılarını dikkate alarak daha kapsayıcı bir karar verme süreci oluşturabilirler. Takipçiler ise, düşüncelerini saygılı bir şekilde ifade ederek grubun kararlarına katkıda bulunabilirler. Çocukların liderlik ve takipçilik deneyimleri, sadece belirli görevleri yerine getirmekle sınırlı değildir. Bu deneyimler aynı zamanda çocukların kendilerini ve başkalarını daha iyi anlamalarını, empati kurmalarını ve olumlu bir sosyal kimlik geliştirmelerini sağlar. Liderlik ve takipçilik rolleri arasındaki geçişler, çocukların farklı bakış açılarını görmelerine ve farklı sosyal durumlara uyum sağlamalarına yardımcı olur. Bu süreç, çocukların sosyal ve duygusal zekalarını geliştirmelerine ve daha sağlıklı ilişkiler kurmalarına önemli katkılar sağlar.

Bu derlemede sunulan bulgulara paralel olarak, Muzaffer Sherif'in ünlü Hırsızlar Mağarası Deneyi (Robbers Cave Experiment, Sherif vd., 1961) belirleyici liderlik dinamikleri üzerine önemli bulgular sunmaktadır. Hırsızlar Mağarası Deneyi, Muzaffer Sherif tarafından 1950'lerde Oklahoma'da gerçekleştirilen ve gruplararası çatışma ve işbirliğini inceleyen önemli bir sosyal psikoloji çalışmasıdır. Deneyde, 22 erkek çocuk üç aşamada gözlemlenmiştir: grup oluşumu, gruplararası çatışma ve grup kimliği gelişimi. İlk aşamada, çocuklar rastgele iki gruba ayrılmış ve birlikte zaman geçirerek grup içi bağları güçlendirmeleri sağlanmıştır. Çocuklar kendi gruplarına isim vermiş (Kartallar ve Çingiraklar) ve grup normları oluşturmuşlardır. İkinci aşamada ise gruplararası rekabet ortamı yaratılmış, bu durum grup içi dayanışmayı artırırken aynı zamanda gruplararası düşmanlığa yol açmıştır. Çocuklar birbirlerine karşı sözlü ve fiziksel saldırganlık sergilemeye başlamışlardır. Son aşamada, Sherif gruplararası işbirliğini gerektiren ortak hedefler belirlemiştir. Örneğin, bozulan su deposunu tamir etmek veya kampa erzak getiren kamyonu çamurdan kurtarmak gibi görevler verilmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmanın önemi vurgulanmış ve gruplararası düşmanlık azaltılarak olumlu ilişkiler geliştirilmiştir. Hırsızlar Mağarası deneyi, grup oluşumu, gruplararası çatışma ve işbirliği süreçlerini anlamada önemli katkılar sağlamıştır. Sherif'in bulguları, rekabet ve kıt kaynaklar için mücadelenin gruplararası çatışmayı körüklediğini, ancak ortak hedefler etrafında işbirliğinin önyargıyı ve düşmanlığı azalttığını göstermiştir. Bu bulgular, günümüzde de gruplararası ilişkileri anlamada ve çatışmaları çözmede yol gösterici niteliktedir.

Sosyal kimliklerin ve gruplararası dinamiklerin çocukların liderlik davranışlarını nasıl şekillendirdiğine dair önemli bilgiler sunan deneyde (Sherif vd., 1961), 11-12 yaşlarındaki erkek çocuklar rastgele iki gruba ayrılmış ve gruplararası rekabet ortamı yaratılmıştır. Bu rekabet ortamı, grup içi dayanışma ve bağlılığı artırırken, aynı zamanda liderlik rollerinin doğal olarak ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Karizmatik ve zeki çocuklar, liderlik rollerini üstlenerek gruplarını yönlendirmede, karar vermede ve özellikle çatışma çözümünde önemli bir rol oynamışlardır. Bu, orta çocukluk döneminde beklenebilecek liderlik eğilimlerinin çok yönlü doğasıyla uyumludur. Sherif'in liderlerin çatışma çözümündeki rolüne ilişkin görüşleri ile, özellikle de üst düzey hedefler ortaya konulduğunda, bu derlemede sunulan liderliğe ilişkin kuramların önerdiği sosyo-ekonomik bağlamlar, çevresel etmenler ve kültürel etkilerle örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca, Sherif'in deneyinde gözlemlenen ve ortak hedeflere ulaşmayı amaçlayan işbirlikçi çabalar, orta çocukluk dönemindeki liderlik davranışlarını inceleyen çeşitli çalışmalarda tanımlanan grup işbirliği ve etkili iletişim temalarını yansıtabilir. Bu deney, liderliğin sadece bireysel özelliklerden değil, aynı zamanda sosyal bağlam ve grup dinamiklerinden de etkilendiğini göstererek, liderlik araştırmalarına önemli katkılar sağlamıştır.

Liderlik üzerine gruplararası inceleme, liderliğin mevcut sosyal eşitsizlikleri sürdürme veya bunlara meydan okuma potansiyelini de vurgulamaktadır (Killen ve Rutland, 2011; Rutland vd., 2010). Çocuklar liderlik kimlikleri ve davranışları geliştirdikçe, istemeden veya kasıtlı olarak sosyal hiyerarşileri ve güç dengesizliklerini pekiştirebilirler. Çocukları liderliğin doğası ve grup dinamikleri üzerindeki etkisi üzerine eleştirel düşünmeye teşvik etmek, daha kapsayıcı ve eşitlikçi liderlik biçimlerini teşvik edebilir.

Özetle, orta çocukluk dönemi, liderlik eğilimlerinin ilk belirtilerinin gözlemlendiği ve sosyal normlar ile grup değerleri tarafından şekillendiği kritik bir aşamadır. Bu dönemde çocuklar, liderlik rollerini deneyimleyerek ve gözlemleyerek liderlik becerilerini geliştirmeye başlarlar. Liderlik gelişiminin, GGK önermeleriyle uyumlu biçimde, bilişsel gelişim yaklaşımının (Piaget, 1932) ortaya çıkardığı gibi akran etkileşimiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. GGK, sosyal kategorizasyon sürecinin bilişsel gelişim ve sosyal deneyimlerin bileşimiyle aktif bir şekilde inşa edildiğini öne sürmektedir. GGK'ye göre, çocuklar erken yaşlardan itibaren gözlemlenebilir ipuçlarına (özgüven, etki, baskınlık vb.) dayanarak bireyleri lider ve takipçi olarak kategorize etmeye başlayabilirler. Zihin kuramı becerilerinin gelişmesiyle, bu kategorizasyon aşinalıktan kimlik temelli aidiyete kayar ve çocukların gruplararası tutumlarını etkiler. MGP çalışmaları, çocukların salt bir gruba atanmalarının bile gruplararası tutumlar geliştirmelerine yol açtığını göstermiştir. Sosyal kategorizasyon, çocukların liderlik gibi toplumsal olguları nasıl kavramsallaştırdıklarını anlamak açısından önem taşır. Psikolojik

belirginlik, çocukların liderlik algılarının oluşmasında rol oynar. Çocuklar çeşitli bağlamlarda liderlik rolleri ve davranışlarıyla karşılaştıkça, liderler ve takipçiler için bilişsel kategoriler geliştirmeye başlarlar. İlkokul döneminden itibaren liderlik eğilimleri, toplumsal normları ve değer verilen grup niteliklerini yansıtacak şekilde daha kalıcı hale gelir. Kültürel faktörler ve cinsiyet kalıpyargıları da liderlik algılarını şekillendirir. GGK, liderlik gelişimini sosyal kimlik ve grup üyeliği bağlamında ele alarak benzersiz bir bakış açısı sunar ve kapsayıcı liderlik anlayışları geliştirmek için önemli ipuçları sağlar.

Çocuklukta Liderlik: Gelişimsel Bir Yolculuk

Liderlik, doğuştan gelen bir özellikten ziyade, çocukluk boyunca şekillenen ve gelişen dinamik bir süreçtir (Verkuyten, 2021). Çocukların liderlik potansiyelini tam olarak anlamak ve geliştirmek için araştırmacılar, liderliğin karmaşık ve çok yönlü doğasını dikkate alan kapsamlı bir yaklaşım benimsemelidir. Bu bağlamda, kültürlerarası karşılaştırmalar, boylamsal çalışmalar, sosyal kimliklerin kesişimselliği, uygulamaya yönelik sonuçlar ve metodolojik çeşitlilik gibi unsurlar kritik öneme sahiptir. Bu yaklaşım, çocukların liderlik gelişimini etkileyen çeşitli faktörlere ışık tutarak, kapsayıcı ve etkili liderlik becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim girişimlerine ve müdahalelere rehberlik edebilir.

Çocuklarda liderlik yeteneklerinin ve davranışlarının geliştirilmesi toplumsal normlardan, kurallardan ve uygulamalardan etkilenmektedir (Garfield vd., 2019). Farklı kültürler arasında yürütülen karşılaştırmalı çalışmalar, araştırmacıların liderlik gelişimi metodolojilerinin evrenselliği ve özgünlüğü hakkında daha kapsamlı bir anlayış edinmelerini kolaylaştırabilir. Ayrıca, liderlik uygulamalarını şekillendiren kültüre özgü unsurların (bkz. Martin ve Lease, 2022) yanı sıra kültürel sınırları aşan önemli bileşenlerin belirlenmesine de yardımcı olabilirler (Rhodes vd., 2008).

Boylamsal çalışmalar, bireylerin yaşamları boyunca liderlik gelişimini yöntemsel olarak araştırır, göze çarpan geçişleri ve önemli anları ayırt eder (Murphy ve Johnson, 2011). Liderlik gelişim süreçlerini izleyen araştırmacılar, doğuştan gelen liderlik eğilimlerinin sürekliliğine ve uyum gücüne dair içgörü geliştirebilirler. Bu çalışmalar, liderlik özelliklerinin kalıcı etkisini ve liderlik davranışlarının zaman içinde seyrini veya değişmesini etkileyen faktörleri anlamaya katkıda bulunabilmektedir (Reitan ve Stenberg, 2019).

Geçişkenlik; Çocukların liderlik deneyimlerinin birden fazla sosyal kimliklerinden (örneğin ırk, cinsiyet, sınıf) etkilenmesi muhtemeldir (Gaither, 2018). Araştırmacılar, bu kimliklerin çocukların liderlik gelişimini ve deneyimlerini şekillendirmek için nasıl kesiştiğini göz önünde bulundurmalıdır.

Etkileşimsel bir yaklaşım, çocukların sosyal kimliklerinin izole bir şekilde işlemediğini, aksine özgün deneyimler ve zorluklar ortaya çıkaran etkileşimsel bir yapı olduğunu kabul etmektedir (bkz., Chen vd., 2023; Gaither vd., 2020). Örneğin, düşük gelirli bir geçmişe sahip bir kız çocuğunun liderlik deneyimleri, varlıklı bir aileden gelen bir erkek çocuğununkinden farklı olabilir (Zhu vd., 2022). Sosyal kimliklerin birbirleriyle olan kesişimlerinin incelenmesi, farklı bağlamlarda liderlik gelişiminin daha incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir (Karagianni ve Montgomery, 2018).

Liderlikle ilgili gelişimsel gruplararası bakış açılarının uygulamaya yönelik sonuçları, çocuklarda etkili ve kapsayıcı liderlik becerileri geliştirmek üzere tasarlanmış eğitim girişimlerinin ve müdahalelerinin yapısına rehberlik edebilir (Palmer ve Abbott, 2018). Araştırmacılar ve uzmanlar, araştırma bulgularını pratik uygulamalara dönüştürmek için işbirliği yapmalıdır. Çocuklar için kanıta dayalı liderlik eğitim programlarının oluşturulması, gerekli beceri ve zihniyetlerin geliştirilmesini teşvik edebilir. Bu programlarda sosyo-duygusal yetkinlikler, perspektif alma becerileri ve kapsayıcı grup dinamikleri vurgulanmalıdır (Bennett ve Sani, 2008; bkz. Tropp vd., 2022).

Metodolojik Çeşitlilik: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları da dahil olmak üzere bir dizi araştırma yönteminin kullanılması, çocuklarda liderlik gelişiminin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir (bkz. Neal, 2009, 2020). Araştırmacılar, liderliğin dinamik ve bağlamsal doğasını yakalamak için sosyal ağ analizi gibi metodolojilerin kullanımını da göz önünde bulundurmalıdır.

Çocukların liderlikle ilgili öznel deneyimleri ve anlam oluşturma süreçleri hakkında ayrıntılı görüşmeler ve gözlemler içeren nitel yöntemler bu konuda zengin içgörüler sağlayabilir. Anketler ve deneyler gibi nicel yöntemler ise genel örüntülerin belirlenmesine ve liderlik gelişimiyle ilgili belirli hipotezlerin test edilmesine yardımcı olabilir. Karma yöntem yaklaşımları, çocuklukta liderliğin ortaya çıkışı ve etkililiği hakkında daha bütüncül bir anlayış sağlamak için hem nitel hem de nicel yöntemlerin güçlü yönlerinden yararlanabilir.

SONUÇ

Gelişimsel Gruplararası Kuram (Bigler ve Liben, 2006a, 2007) çocuklarda liderliğin gelişimini anlamak için çerçeve görevi görebilme potansiyelinde olduğu düşünülebilir. Araştırmacıların kültürel ve toplumsal faktörlerin önemini kabul etmesi, boylamsal desenler kullanması, kesişimselliği dikkate alması, bulguları pratik uygulamalara dönüştürmesi ve metodolojik çeşitliliği benimsemesi çok önemlidir. Çocuklara öğretme ve öğrenme yoluyla liderlik becerileri kazandırılarak, onların iyi olma halleri ve gelecekteki refah düzeylerini önemli ölçüde artırılabilir. GGK'yi liderlikle ilgili görgül bulgularla bütünleştirmek, çocukların liderliğe nasıl evrildikleri ve liderlik tarzlarının nasıl şekillendiği konusundaki anlayışımızı derinleştirecek bir potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

- Abrams, D., & Rutland, A. (2008). The development of subjective group dynamics. In S. R. Levy & M. Killen (Eds.), *Intergroup relations and attitudes in childhood through adulthood* (pp. 47–65). Oxford University Press.
- Abrams, D. (1985). Focus of attention in minimal intergroup discrimination. *British Journal of Social Psychology*, 24(1), 65–74. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1985.tb00661.x>
- Abrams, D., Rutland, A., & Cameron, L. (2003). The Development of Subjective Group Dynamics: Children's Judgments of Normative and Deviant In-Group and Out-Group Individuals. *Child Development*, 74(6), 1840–1856. <https://doi.org/10.1046/j.1467-8624.2003.00641.x>
- Abrams, D., Rutland, A., Cameron, L., & Ferrell, J. (2007). Older but wiler: In-group accountability and the development of subjective group dynamics. *Developmental Psychology*, 43(1), 134–148. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.1.134>
- Abrams, D., Rutland, A., Pelletier, J., & Ferrell, J. M. (2009a). Children's Group Nour: Understanding and Applying Peer Exclusion Within and Between Groups. *Child Development*, 80(1), 224–243. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01256.x>
- Abrams, D., Rutland, A., Pelletier, J., & Ferrell, J. M. (2009b). Children's Group Nour: Understanding and Applying Peer Exclusion Within and Between Groups. *Child Development*, 80(1), 224–243. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01256.x>
- Ackerman, A., & Elenbaas, L. (2024). Eight- to 12-year-old US children's emerging subjective social status identity and intergroup attitudes. *Social Development*, 33(1). <https://doi.org/10.1111/sode.12706>
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Baron, A. S., & Dunham, Y. (2015). Representing 'Us' and 'Them': Building Blocks of Intergroup Cognition. *Journal of Cognition and Development*, 16(5), 780–801. <https://doi.org/10.1080/15248372.2014.1000459>
- Barrett, M., & Davis, S. C. (2012). Applying Social Identity and Self-Categorization Theories to Children's Racial, Ethnic, National, and State Identifications and Attitudes. In *Handbook of Race, Racism, and the Developing Child* (pp. 72–110). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118269930.ch5>
- Barrett, M., Lyons, E., & del Valle, A. (2010). The development of national identity and social identity processes. In F. S. Mark Bennett (Ed.), *The Development of the Social Self* (pp. 159–188). Taylor & Francis. https://doi.org/10.4324/9780203391099_chapter_6
- Bennett, M., & Sani, F. (2008). Children's subjective identification with social groups: a self-stereotyping approach. *Developmental Science*, 11(1), 69–75. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2007.00642.x>
- Bigler, R. S., Brown, C. S., & Markell, M. (2001). When Groups Are Not Created Equal: Effects of Group Status on the Formation of Intergroup Attitudes in Children. *Child Development*, 72(4), 1151–1162. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00339>
- Bigler, R. S., Jones, L. C., & Lobliner, D. B. (1997). Social Categorization and the Formation of Intergroup Attitudes in Children. *Child Development*, 68(3), 530–543. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1997.tb01956.x>
- Bigler, R. S., & Liben, L. S. (2006a). A developmental intergroup theory of social stereotypes and prejudice. In *Advances in Child Development and Behavior* (Vol. 34, Issue May, pp. 39–89). [https://doi.org/10.1016/S0065-2407\(06\)80004-2](https://doi.org/10.1016/S0065-2407(06)80004-2)
- Bigler, R. S., & Liben, L. S. (2006b). A developmental intergroup theory of social stereotypes and prejudice. In *Advances in child development and behavior* (pp. 39–89). [https://doi.org/10.1016/S0065-2407\(06\)80004-2](https://doi.org/10.1016/S0065-2407(06)80004-2)
- Bigler, R. S., & Liben, L. S. (2007). Developmental Intergroup Theory. *Current Directions in Psychological Science*, 16(3), 162–166. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2007.00496.x>

- Bigler, R. S., & Patterson, M. M. (2017). Social Stereotyping and Prejudice in Children. In *The Wiley Handbook of Group Processes in Children and Adolescents* (pp. 184–202). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118773123.ch9>
- Bigler, R. S., Rohrbach, J. M., & Sanchez, K. L. (2016). Children's Intergroup Relations and Attitudes. In *Advances in Child Development and Behavior* (Vol. 51, pp. 131–169). Academic Press Inc. <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2016.05.005>
- Billig, M., & Tajfel, H. (1973). Social categorization and similarity in intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 3(1), 27–52. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420030103>
- Brown, C. S. (2017). Discrimination in Childhood and Adolescence. In *Discrimination in Childhood and Adolescence*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315208381>
- Cairns, R. B., Leung, M.-C., Buchanan, L., & Cairns, B. D. (1995). Friendships and Social Networks in Childhood and Adolescence: Fluidity, Reliability, and Interrelations. *Child Development*, 66(5), 1330. <https://doi.org/10.2307/1131650>
- Cairns, R., Xie, H., & Leung, M.-C. (1998). The popularity of friendship and the neglect of social networks: Toward a new balance. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1998(81), 25–53. <https://doi.org/10.1002/cd.23219988104>
- Chalik, L., & Rhodes, M. (2020). Groups as moral boundaries: A developmental perspective. In *Advances in Child Development and Behavior* (Vol. 58, pp. 63–93). Adv Child Dev Behav. <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2020.01.003>
- Chen, H., Wang, X., Zang, H., & Guinote, A. (2023). We Need Tough Brothers and Sisters in a Tight World: Cultural Tightness Leads to a Preference for Dominant and Muscular Leaders. *Personality and Social Psychology Bulletin*. <https://doi.org/10.1177/01461672231169107>
- Chen, J. J., & Kacerek, C. R. (2022). Leaders and Followers during Sociodramatic Play: A Study of Racial/Ethnic Minority Preschool Children from Socioeconomically Disadvantaged Backgrounds. *Journal of Research in Childhood Education*, 36(3), 517–540. <https://doi.org/10.1080/02568543.2021.1960939>
- Damon, F., Quinn, P. C., Heron-Delaney, M., Lee, K., & Pascalis, O. (2016). Development of category formation for faces differing by age in 9- to 12-month-olds: An effect of experience with infant faces. *The British Journal of Developmental Psychology*, 34(4), 582–597. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12152>
- Dunham, Y., Baron, A. S., & Banaji, M. R. (2008). The development of implicit intergroup cognition. *Trends in Cognitive Sciences*, 12(7), 248–253. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2008.04.006>
- Dunham, Y., Baron, A. S., & Carey, S. (2011). Consequences of “Minimal” Group Affiliations in Children. *Child Development*, 82(3), 793–811. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01577.x>
- Dunham, Y., & Emory, J. (2014). Of Affect and Ambiguity: The Emergence of Preference for Arbitrary Ingroups. *Journal of Social Issues*, 70(1), 81–98. <https://doi.org/10.1111/josi.12048>
- French, D. C., Waas, G. A., Stright, A. L., & Baker, J. A. (1986). Leadership Asymmetries in Mixed-Age Children's Groups Author (s): Doran C . French , Gregory A . Waas , Anne L . Stright and Jean A . Baker Published by : Wiley on behalf of the Society for Research in Child Development Stable URL : <https://www.jstor.org> Child Development, 57(5), 1277–1283. <https://doi.org/10.2307/1130450>
- Fukada, H., Fukada, S., & Hicks, J. (1997). The Relationship Between Leadership and Sociometric Status Among Preschool Children. *The Journal of Genetic Psychology*, 158(4), 481–486. <https://doi.org/10.1080/00221329709596684>
- Fukada, S., Fukada, H., & Hicks, J. (1994). Structure of leadership among preschool children. *The Journal of Genetic Psychology*, 155(4), 389–395. <https://doi.org/10.1080/00221325.1994.9914789>
- Gaither, S. E. (2018). The multiplicity of belonging: Pushing identity research beyond binary thinking. *Self and Identity*, 17(4), 443–454. <https://doi.org/10.1080/15298868.2017.1412343>
- Gaither, S. E., Fan, S. P., & Kinzler, K. D. (2020). Thinking about multiple identities boosts children's flexible thinking. *Developmental Science*, 23(1). <https://doi.org/10.1111/desc.12871>
- Garfield, Z. H., von Rueden, C., & Hagen, E. H. (2019). The evolutionary anthropology of political leadership. *The Leadership Quarterly*, 30(1), 59–80. <https://doi.org/10.1016/J.LEAQUA.2018.09.001>

- Hailey, D. J., & Fazio-Brunson, M. (2020a). Early Childhood Leadership: A Qualitative Study of Parent Perceptions. *JOURNAL OF EDUCATION AND HUMAN DEVELOPMENT*, 9(1). <https://doi.org/10.15640/jehd.v9n1a1>
- Hailey, D. J., & Fazio-Brunson, M. (2020b). Leadership in the Early Childhood Years. *Theory & Practice in Rural Education*, 10(1), 6–23. <https://doi.org/10.3776/tpre.v10n1p6-23>
- Held, L. L., Gilpin, A. T., & Xia, M. (2023). Investigating the skills of a preschool leader: A latent profile analysis. *Social Development*. <https://doi.org/10.1111/sode.12716>
- Hogg, M. A. (2023). Walls between groups: Self-uncertainty, social identity, and intergroup leadership. *Journal of Social Issues*, 79(2), 825–840. <https://doi.org/10.1111/josi.12584>
- Hogg, M. A., Abrams, D., & Brewer, M. B. (2017). Social identity: The role of self in group processes and intergroup relations. *Group Processes & Intergroup Relations*, 20(5), 570–581. <https://doi.org/10.1177/1368430217690909>
- Hogg, M. A., Abrams, D., Otten, S., & Hinkle, S. (2004). The Social Identity Perspective. <http://Dx.Doi.Org/10.1177/1046496404263424>, 35(3), 246–276. <https://doi.org/10.1177/1046496404263424>
- Hogg, M. A., van Knippenberg, D., & Rast, D. E. (2012). The social identity theory of leadership: Theoretical origins, research findings, and conceptual developments. *European Review of Social Psychology*, 23(1), 258–304. <https://doi.org/10.1080/10463283.2012.741134>
- Howes, C., Rubin, K. H., Ross, H. S., & French, D. C. (1988). Peer Interaction of Young Children. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 53(1), i. <https://doi.org/10.2307/1166062>
- Jin, K., & Baillargeon, R. (2017). Infants possess an abstract expectation of ingroup support. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(31), 8199–8204. <https://doi.org/10.1073/pnas.1706286114>
- Karagianni, D., & Jude Montgomery, A. (2018). Developing leadership skills among adolescents and young adults: a review of leadership programmes. *International Journal of Adolescence and Youth*, 23(1), 86–98. <https://doi.org/10.1080/02673843.2017.1292928>
- Killen, M., Elenbaas, L., & Rutland, A. (2016). Balancing the Fair Treatment of Others while Preserving Group Identity and Autonomy. *Human Development*, 58(4–5), 253–272. <https://doi.org/10.1159/000444151>
- Killen, M., Mulvey, K. L., Richardson, C., Jampol, N., & Woodward, A. (2011). The accidental transgressor: Morally-relevant theory of mind. *Cognition*, 119(2), 197–215. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2011.01.006>
- Killen, M., & Rutland, A. (2011). Emergence of Social Categorization and Prejudice. In *Children and Social Exclusion* (pp. 37–58). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444396317.ch3>
- Killen, M., & Verkuyten, M. (2017). The importance of social-cognitive development and the developmental context for group dynamics. *Group Processes & Intergroup Relations*, 20(5), 707–718. <https://doi.org/10.1177/1368430217711771>
- Kinzler, K. D., Dupoux, E., & Spelke, E. S. (2007). The native language of social cognition. In *National Acad Sciences*. www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.0705345104
- Kitts, J. A., & Leal, D. F. (2022). Reprint of: What is(n't) a friend? Dimensions of the friendship concept among adolescents. *Social Networks*, 69, 211–220. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2022.01.010>
- Koenig, A. M., Eagly, A. H., Mitchell, A. A., & Ristikari, T. (2011). Are leader stereotypes masculine? A meta-analysis of three research paradigms. *Psychological Bulletin*, 137(4), 616–642. <https://doi.org/10.1037/A0023557>
- Liben, L. S. (2014). The Individual ↔ Context Nexus in Developmental Intergroup Theory: Within and Beyond the Ivory Tower. *Research in Human Development*, 11(4), 273–290. <https://doi.org/10.1080/15427609.2014.967048>
- Liben, L. S., Bigler, R. S., & Krogh, H. R. (2002). Language at work: Children's gendered interpretations of occupational titles. In *Child Development* (Vol. 73, Issue 3, pp. 810–828). *Child Dev.* <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00440>
- Lieberman, Z., Woodward, A. L., & Kinzler, K. D. (2017). Preverbal Infants Infer Third-Party Social Relationships Based on Language. *Cognitive Science*, 41 Suppl 3, 622–634. <https://doi.org/10.1111/cogs.12403>

- Liu, Z., Venkatesh, S., Murphy, S. E., & Riggio, R. E. (2020). Leader development across the lifespan: A dynamic experiences-grounded approach. *The Leadership Quarterly*, 32(5), 101382. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2020.101382>
- Lockheed, M. E., Harris, A. M., & Nemceff, W. P. (1983). Sex and social influence: Does sex function as a status characteristic in mixed-sex groups of children? *Journal of Educational Psychology*, 75(6), 877–888. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.75.6.877>
- Mahajan, N., & Wynn, K. (2012). Origins of “Us” versus “Them”: Prelinguistic infants prefer similar others. *Cognition*, 124(2), 227–233. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2012.05.003>
- Mandalaywala, T. M. (2020). Does essentialism lead to racial prejudice? It is not so Black and White. In *Advances in Child Development and Behavior*. Academic Press Inc. <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2020.05.007>
- Mandalaywala, T. M., Tai, C., & Rhodes, M. (2020). Children’s use of race and gender as cues to social status. *PLOS ONE*, 15(6), e0234398. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234398>
- Martin, R. P., & Lease, A. M. (2022). Influential children in middle childhood peer culture: Effects of temperament and community culture. *Frontiers in Psychology*, 13, 923469. <https://doi.org/10.3389/FPSYG.2022.923469/BIBTEX>
- Mawson, B. (2010). Gender and Leadership Styles in Children’s Play. <https://doi.org/10.1177/183693911003500315>, 35(3), 115–123. <https://doi.org/10.1177/183693911003500315>
- Mawson, B. (2011). Children’s Leadership Strategies in Early Childhood. *Journal of Research in Childhood Education*, 25(4), 327–338. <https://doi.org/10.1080/02568543.2011.605207>
- McGuire, L., Elenbaas, L., Killen, M., & Rutland, A. (2019). The role of in-group norms and group status in children’s and adolescents’ decisions to rectify resource inequalities. *British Journal of Developmental Psychology*, 37(3), 309–322. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12274>
- McLoughlin, N., & Over, H. (2017). Young Children Are More Likely to Spontaneously Attribute Mental States to Members of Their Own Group. *Psychological Science*, 28(10), 1503–1509. <https://doi.org/10.1177/0956797617710724>
- Mullarkey, L. S., Recchia, S. L., Lee, S. Y., Shin, M. S., & Lee, Y. J. (2005). Manipulative managers and devilish dictators: Teachers’ perspectives on the dilemmas and challenges of classroom leadership. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 25(2), 123–129. <https://doi.org/10.1080/1090102050250205>
- Mulvey, K. L., Hitti, A., Rutland, A., Abrams, D., & Killen, M. (2014). When Do Children Dislike Ingroup Members? Resource Allocation from Individual and Group Perspectives. *Journal of Social Issues*, 70(1), 29–46. <https://doi.org/10.1111/josi.12045>
- Murphy, S. E., & Johnson, S. K. (2011). The benefits of a long-lens approach to leader development: Understanding the seeds of leadership. *The Leadership Quarterly*, 22(3), 459–470. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2011.04.004>
- Neal, J. W. (2009). Network ties and mean lies: A relational approach to relational aggression. *Journal of Community Psychology*, 37(6), 737–753. <https://doi.org/10.1002/JCOP.20328>
- Neal, J. W. (2020). A systematic review of social network methods in high impact developmental psychology journals. *Social Development*, 29(4), 923–944. <https://doi.org/10.1111/SODE.12442>
- Nesdale, D. (2013). Social Acumen. In M. R. Banaji & S. A. Gelman (Eds.), *Navigating the Social World* (pp. 323–326). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199890712.003.0059>
- Nesdale, D. (2017). Children and Social Groups. In A. Rutland, D. Nesdale, & C. S. Brown (Eds.), *The Wiley Handbook of Group Processes in Children and Adolescents* (pp. 1–22). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118773123.ch1>
- Palmer, S. B., & Abbott, N. (2018). Bystander Responses to Bias-Based Bullying in Schools: A Developmental Intergroup Approach. *Child Development Perspectives*, 12(1), 39–44. <https://doi.org/10.1111/cdep.12253>
- Parten, M. B. (1932). Social participation among pre-school children. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 27(3), 243–269. <https://doi.org/10.1037/h0074524>

- Parten, M. B. (1933). Leadership among preschool children. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 27(4), 430–440. <https://doi.org/10.1037/h0073032>
- Peretz-Lange, R., Harvey, T., & Blake, P. R. (2022). Socioeconomic status predicts children's moral judgments of novel resource distributions. *Developmental Science*, December 2021, 1–7. <https://doi.org/10.1111/desc.13230>
- Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. In *The moral judgment of the child*. Glencoe, IL: Free Press. <https://doi.org/10.2307/1416357>
- Pun, A., Ferera, M., Diesendruck, G., Kiley Hamlin, J., & Baron, A. S. (2018). Foundations of infants' social group evaluations. *Developmental Science*, 21(3), e12586. <https://doi.org/10.1111/desc.12586>
- Quinn, P.C., Lee, K., Pascalis, O. and Tanaka, J.W. (2016), Narrowing in categorical responding to other-race face classes by infants. *Dev Sci*, 19: 362-371. <https://doi.org/10.1111/desc.12301>
- Quinn, P. C., Yahr, J., Kuhn, A., Slater, A. M., & Pascalis, O. (2002). Representation of the Gender of Human Faces by Infants: A Preference for Female. *Perception*, 31(9), 1109-1121. <https://doi.org/10.1068/p3331>
- Raabe, T., & Beelmann, A. (2011). Development of Ethnic, Racial, and National Prejudice in Childhood and Adolescence: A Multinational Meta-Analysis of Age Differences. In *Child Development* (Vol. 82, Issue 6, pp. 1715–1737). *Child Dev.* <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01668.x>
- Ramsey, J. L., Langlois, J. H., Hoss, R. A., Rubenstein, A. J., & Griffin, A. M. (2004). Origins of a stereotype: Categorization of facial attractiveness by 6-month-old infants. *Developmental Science*, 7(2), 201–211. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2004.00339.x>
- Reitan, T., & Stenberg, S. Å. (2019). From classroom to conscription. Leadership emergence in childhood and early adulthood. *The Leadership Quarterly*, 30(3), 298–319. <https://doi.org/10.1016/J.LEAQUA.2018.11.006>
- Rhodes, C., Brundrett, M., & Nevill, A. (2008). Leadership Talent Identification and Development. *Educational Management Administration & Leadership*, 36(3), 311–335. <https://doi.org/10.1177/1741143208090592>
- Rutland, A., Killen, M., & Abrams, D. (2010). A New Social-Cognitive Developmental Perspective on Prejudice. *Perspectives on Psychological Science*, 5(3), 279–291. <https://doi.org/10.1177/1745691610369468>
- Santhanagopalan, R., Heck, I. A., & Kinzler, K. D. (2022). Leadership, gender, and colorism: Children in India use social category information to guide leadership cognition. *Developmental Science*, 25(3). <https://doi.org/10.1111/DESC.13212>
- Scharf, M., & Mayseless, O. (2009). Socioemotional characteristics of elementary school children identified as exhibiting social leadership qualities. *Journal of Genetic Psychology*, 170(1), 73–96. <https://doi.org/10.3200/GNTP.170.1.73-96>
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R., & Sherif, C. W. (1961). Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment. In *American Sociological Review* (Vol. 4).
- Shin, M. S., Recchia, S. L., Lee, S. Y., Lee, Y. J., & Mullarkey, L. S. (2004). Understanding early childhood leadership: Emerging competencies in the context of relationships. *Journal of Early Childhood Research*, 2(3), 301–316. <https://doi.org/10.1177/1476718X04046649>
- Slater, A., Von der Schulenburg, C., Brown, E., Badenoch, M., Butterworth, G., Parsons, S., & Samuels, C. (1998). Newborn infants prefer attractive faces. *Infant Behavior and Development*, 21(2), 345–354. [https://doi.org/10.1016/S0163-6383\(98\)90011-X](https://doi.org/10.1016/S0163-6383(98)90011-X)
- Smetana, J. G. (2006). Social-cognitive domain theory: Consistencies and variations in children's moral and social judgments. In M. Killen & J. Smetana (Eds.), *Handbook of moral development*. (Issue October, pp. 119–153). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Smetana, J. G., Jambon, M., & Ball, C. L. (2018). Normative Changes and Individual Differences in Early Moral Judgments: A Constructivist Developmental Perspective. *Human Development*, 61(4–5), 264–280. <https://doi.org/10.1159/000492803>
- Spielman, D. A. (2000). Young children, minimal groups, and dichotomous categorization. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(11), 1433–1441. <https://doi.org/10.1177/0146167200263010>

- Sudo, M., & Farrar, J. (2020). Theory of mind understanding, but whose mind? Affiliation with the target is related to children's false belief performance. *Cognitive Development*, 54, 100869. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2020.100869>
- Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, 13(2), 65–93. <https://doi.org/10.1177/053901847401300204>
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149–178. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420010202>
- Tropp, L. R., White, F., Rucinski, C. L., & Tredoux, C. (2022). Intergroup Contact and Prejudice Reduction: Prospects and Challenges in Changing Youth Attitudes. *Review of General Psychology*, 26(3), 342–360. <https://doi.org/10.1177/10892680211046517>
- Trumpy, A. J., & Elliott, M. (2019). You Lead Like a Girl: Gender and Children's Leadership Development. *Sociological Perspectives*, 62(3), 346–365. <https://doi.org/10.1177/0731121418808800>
- Tsoi, L., Hamlin, J. K., Waytz, A., Baron, A. S., & Young, L. L. (2021). A Cooperation Advantage for Theory of Mind in Children and Adults. *Social Cognition*, 39(1), 19–40. <https://doi.org/10.1521/soco.2021.39.1.19>
- Turner, J. C., Brown, R. J., & Tajfel, H. (1979). Social comparison and group interest in ingroup favouritism. *European Journal of Social Psychology*, 9(2), 187–204. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420090207>
- Verkuyten, M. (2021). Group Identity and Ingroup Bias: The Social Identity Approach. *Human Development*, 65(5–6), 311–324. <https://doi.org/10.1159/000519089>
- Wimmer, H. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 13(1), 103–128. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(83\)90004-5](https://doi.org/10.1016/0010-0277(83)90004-5)
- Yu, J., Zhu, L., & Leslie, A. M. (2016). Children's Sharing Behavior in Mini-Dictator Games: The Role of In-Group Favoritism and Theory of Mind. *Child Development*, 87(6), 1747–1757. <https://doi.org/10.1111/cdev.12635>
- Zhu, N., Chen, B. Bin, Lu, H. J., & Chang, L. (2022). Life-history calibration of social hierarchies: Childhood adversity predicts leadership preference through relational social investment. *Personality and Individual Differences*, 188(October 2021), 111482. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111482>